

Ольга Білоус

*старший викладач кафедри географії,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів*
<https://orcid.org/0000-0002-3307-399X>
e-mail: olhabilous1@gmail.com

Павло Самойленко

*к.п.н., доцент, доцент кафедри хімії, технологій та фармацевтики
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів*
<https://orcid.org/0000-0001-6279-9282>
e-mail: pvsamoilenko@gmail.com

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Дискурс визначається як складне комунікативне явище, в межах якого відбувається обмін значеннями в міжособистісних контекстах [1, 3]. Дискурс трактується як контекст педагогічної комунікації зі специфічним професійним «наповненням» [3]. Автором [1] виявлена тенденція переходу від вузького розуміння педагогічного дискурсу як особливого виду інституціонально зумовленої мовленнєвої взаємодії між вчителем і учнем до більш широкого його трактування в якості ціннісно-сміслової комунікації між суб'єктами освітнього процесу з урахуванням соціопрагматичних характеристик. Зміст дискурсивних практик академічного, квазіпрофесійного, навчально-професійного типу спрямований на формування ціннісного ставлення суб'єкту освіти до педагогічної діяльності, оволодіння ним продуктивними способами проектування педагогічного дискурсу і трансляції їх іншому (майбутньому учню) [1, с. 19]. Професійно-орієнтований дискурс – це комунікативне явище, зумовлене статусно-рольовими відносинами між комунікантами, у якому простежується взаємозв'язок між лінгвістичними факторами, умовами та сферою спілкування, конкретними комунікативними намірами і цілями [3].

Педагогічний дискурс – це такий вид дискурсу, який створюється суб'єктом освітнього процесу в закладах вищої освіти в комунікативно-мовній взаємодії на основі ціннісних установок, цілей, знань, рефлексії, здійснюється в мислєдіяльності, мові, текстах, спрямованих на пошук і вибір індивідуально-особистісних і професійних смислів педагогічної діяльності, слугуючи засобом формування дискурсивно-проективної компетентності майбутнього вчителя [1]. Проектування педагогічного дискурсу розглядається як поліфункціональний процес, який відбувається у багатьох детермінованих просторах (соціокультурному, концептуальному, процесуальному і конструктивному), реалізується на основі пріоритетних педагогічних цінностей, цілей та завдань,

спрямованих на конструктивне перетворення педагогічної та соціальної реальності.

Стратегія проектування педагогічного дискурсу передбачає такі його характеристики: діалогічність (за характером), ціннісно-смилова (за призначенням та змістом), рефлексивно-оцінювальна (за результатом). Ефективну реалізацію педагогічного дискурсу автор [1] вбачає у дотриманні таких організаційно-педагогічних умов: суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників освітнього процесу, розвиток позитивної мотивації студентів до проектування педагогічного дискурсу, створення культуротворчого освітнього середовища в закладах вищої освіти, актуалізація педагогічних смислів змісту професійного навчання, розвиток рефлексивно-ціннісного ставлення до себе, інших учасників педагогічного дискурсу.

Відповідно до різних видів діяльності вчителя М. М. Сосяк виділяє такі типи професійно-орієнтованого дискурсу: навчальний, методично-орієнтований, науковий [3, с. 210].

Умовою перетворення технократичного педагогічного дискурсу в гуманітарний є застосування таких технологій: когнітивно-орієнтовані (проблемні, задачні, інформаційні), діяльнісно-орієнтовані (моделювання навчально-професійних ситуацій, тренінги спілкування), особистісно-орієнтовані (рефлексивні, рольові і ділові ігри) [1].

Дискурсивні практики – навчальна мовленнєво-мисленнєва діяльність, що забезпечує активізацію студентом педагогічних знань, умінь, набуття майбутнім вчителем професійного дискурсивного досвіду, і, загалом, формування дискурсивно-проективної компетентності суб'єктів освітнього процесу [3, с. 210].

Застосування дискурсивних практик під час підготовки студентів до педагогічної практики розглядається нами як окремий етап освітнього процесу, що забезпечує формування смислів і мотивів майбутньої педагогічної діяльності. У системі підготовки бакалавра освіти, вчителя хімії та біології педагогічна практика включає два види: навчальну (пропедевтичну) та виробничу (педагогічну). Особливість педагогічної (пропедевтичної) практики полягає в тому, що здобуті теоретичні знання з педагогіки і психології застосовуються насамперед для вивчення суб'єктів освітнього процесу. У ході вивчення психології використовуються такі дискурсивні практики: психологічні задачі, моделювання навчально-професійних ситуацій, метод проєктів, психодіагностичні методи. Особливу роль під час підготовки до пропедевтичної (педагогічної) практики відіграють такі наративи, які дозволяють перетворити одиничні події на єдине ціле.

На думку О. С. Заір-Бек [2], проектування педагогічного дискурсу за умови активізації творчого мислення допомагає зрозуміти механізм саморозвитку і самовдосконалення студента і викладача, забезпечує набуття досвіду конструктивного перетворення педагогічної і соціальної реальності (свідомості, поведінки, діяльності, освітнього середовища). Авторка вважає, що

студент стає активним творчим суб'єктом самостійної діяльності завдяки допомозі викладача, який навчає умінню навчатися і передавати майбутньому учню знання. За таких умов студент може виконувати нові для себе ролі і вільно виявляти свій вибір і свою відповідальність. Саме в цьому проявляється потенціал особистісно-розвивального педагогічного дискурсу.

На зазначеному етапі важливим є використання інтерактивних властивостей наративів, інтерпретації наративного змісту шляхом обговорення ситуацій майбутньої педагогічної діяльності, результатів психологічної діагностики професійно важливих якостей особистості. Обговорення ситуацій майбутньої педагогічної діяльності призводить до осмислення, привласнення чужого досвіду до власних надбань, а виконання завдань психологічної діагностики дозволяє зрозуміти власні психологічні особливості, зіставити їх з вимогами майбутньої професійно-педагогічної діяльності, здійснювати самопізнання і усвідомити шляхи саморозвитку й самовиховання, при чому зусилля викладача мають бути спрямовані на підтримку, допомогу, розвиток позитивного мислення, оптимістичного налаштування, щасливого світобачення, сприяння саморозвитку студента в цілому.

На етапі підготовки студентів до виробничої (педагогічної) практики активізуються набуті на практичних заняттях з методики навчання хімії уміння спілкування та застосування знань в уявних ситуаціях професійного спрямування. Навчальний тип професійно-орієнтованого дискурсу реалізується через такі жанри дискурсу: демонстрація та пояснення нового матеріалу, евристична бесіда у ході пояснення нового матеріалу, тренування та практикування, здійснення контролю та рефлексія, оцінювання, розповідь, організація проектної роботи, презентація, дискусія, ділові ігри. Особливу роль під час підготовки до виробничої (педагогічної) практики надаємо розробці фрагментів уроків та їх відтворенню в уявній ситуації уроку. Аналіз досвіду вчителів із проведення уроків, що демонструються за допомогою інтернет-ресурсів чи відтворюються з власного відеоархіву викладача, дозволяє сформуванню здатності до критичного оцінювання та виробити власне ставлення до нюансів педагогічного спілкування, техніки налагодження педагогічної взаємодії, методики проведення уроку. Колективне обговорення фрагментів уроку сприяє осмисленню найкращого досвіду вчителів, формує готовність до конструктивного вирішення напружених ситуацій майбутньої педагогічної діяльності, а педагогічна підтримка викладача при цьому забезпечує можливість позитивного налаштування, оптимістичного настрою та самоприйняття. Використання надбань чужого педагогічного досвіду на основі критичного аналізу й оцінювання лежить в основі механізму наслідування у формуванні педагогічної діяльності. Техніка «Я-повідомлень» як комунікативний прийом, що використовується викладачем на даному етапі, дозволяє діяти взаєморозуміння, дає змогу висловити негативні почуття (якщо вони виникають) у необразливій для студентів формі, забезпечує відкритість і щирість у

вираженні своїх почуттів, створює довірливі відносини, доброзичливу атмосферу у спілкуванні.

Наступним етапом у підготовці до педагогічної практики є розробка студентами педагогічного проєкту. Це є комплексне завдання, що поєднує результати, отримані під час пропедевтичної практики (складання психолого-педагогічної характеристики класу й учня) та досвід, отриманий під час практичних занять при складанні тематичних планів, розроблених на основі загальної моделі процесу навчання хімії. Під час дискусії щодо доцільності використання методичних підходів, методів навчання, технологій, коли з'ясовуються оптимальні варіанти реалізації освітнього процесу, студенти набувають досвіду реалізації конструктивної компетентності. Окремою ланкою у ході підготовки до педагогічної практики є розв'язування педагогічних ситуацій, що моделюють прийняття рішень майбутнім вчителем у реальних шкільних умовах.

Отже, дотримання послідовності педагогічних ситуацій, що передбачають застосування дискурсу, забезпечує набуття первинного досвіду, який сприяє самореалізації студентів в умовах шкільного освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Ежова Т. В. Проектирование педагогического дискурса в высшем профессиональном образовании будущего учителя : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.08. Оренбург, 2009. 49 с.

2. Заир-Бек Е. С. Теоретические основы обучения педагогическому проектированию : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.01 СПб., 1995. 35 с.

3. Сосяк М. М. Професійно-орієнтований дискурс і статусно-рольові відношення у контексті підготовки вчителя іноземних мов. *Людинознавчі студії*. Серія : Педагогіка. Дрогобич, 2017. № 5/37. С. 206–218.

Анотація: Розглянуто різні підходи до визначення понять «дискурс», «професійно-орієнтований дискурс», «педагогічний дискурс». Відповідно до різних видів діяльності вчителя проаналізовано типи професійно-орієнтованого дискурсу. Обґрунтовано використання різних типів і жанрів дискурсу при підготовці до пропедевтичної та виробничої (педагогічної) практики.

Ключові слова: дискурс, професійно-орієнтований дискурс, педагогічний дискурс, педагогічна ситуація, моделювання, педагогічний проєкт, Я-висловлювання, наслідування, досвід.

Bilous Olha, Samoilenko Pavlo. Professionally-oriented discourse in the context of the problem of preparing students for pedagogical practice. Annotation: Different approaches to the definition of such notions as «discourse», «professionally-oriented discourse», «pedagogical discourse» are described. The types of professionally-oriented discourse are analyzed according to the different types of activity of a teacher. Using of different types and genres of discourse in preparation for propaedeutic and productive (pedagogical) practice is explained.